

Миколенко О. М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
кримінального процесу та криміналістики
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

ОБ'ЄКТ АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНИХ ПРАВОВІДНОСИН В ДОКТРИНІ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА

Анотація. У статті акцентується увага на дискусійних питаннях теорії адміністративного права щодо визначення об'єкта адміністративно-деліктних правовідносин. Робиться критичний аналіз представлених в юридичній літературі думок, які суперечать положенням доктрини адміністративного права. Об'єкт адміністративно-деліктних правовідносин визначається як поведінка осіб, що прямо або опосередковано пов'язана з вчиненням протиправного діяння, яке за ознаками підпадає під адміністративне правопорушення.

Ключові слова: адміністративно-деліктне право, адміністративно-деліктні правовідносини, структура адміністративно-деліктних правовідносин, об'єкт адміністративно-деліктних правовідносин.

Постановка проблеми. Попри те, що в юридичній науці вчення про структуру правовідносин є найбільш розробленим, в межах науки адміністративного права і сьогодні виникають дискусійні питання щодо визначення об'єкта адміністративних правовідносин, зокрема об'єкта правовідносин інститутів адміністративного права (наприклад, об'єкта міграційних, адміністративно-деліктних правовідносин тощо). Суперечності, які виникають в доктрині адміністративного права щодо об'єкта адміністративних правовідносин, свідчать про низький теоретичний рівень досліджень, по-перше, адміністративної правосуб'єктності (за основу беруться здобутки теорії права та теорії цивільного права без виділення специфіки адміністративно-правового регулювання), по-друге, статусу суб'єктів адміністративного права (протягом тривалого часу перевага надавалася повноваженням органів публічної адміністрації та ігнорувалась специфіка правового статусу інших суб'єктів адміністративного права, особливо підприємств, організацій та установ), по-третє, структури адміністративних правовідносин (на специфіку об'єкта адміністративних правовідносин іноді звертається увага в юридичній літературі, але без достатньої аргументації такої специфіки порівняно з іншими правовідносинами).

Усебічне дослідження об'єкта адміністративно-деліктних відносин дасть можливість вдосконалити вчення про структуру адміністративних правовідносин у доктрині адміністративного права та дати поштовх для поглибленого дослідження адміністративної правосуб'єктності, в якому б враховувалась специфіка правового статусу суб'єктів усіх правовідносин, які сконцентровані і водночас розпорошені в інститутах адміністративного права.

Окремі питання структури адміністративно-деліктних правовідносин висвітлені в науковій і навчально-методичній літературі, у працях Ю. П. Битяка, Л. В. Ковалю, Т. О. Коломоєць, В. К. Колпакова, О. М. Крамника, Д. М. Лук'янець, А. П. Шергіна та інших видатних вчених України. Частина результатів проведених досліджень з цієї тематики застаріла з огляду на розвиток суспільних відносин та національного законодавства. Частина ж наукових висновків є су-

перечливою за своїм змістом, тому втратила науково-методологічні властивості.

Метою статті є розкриття дискусійних питань щодо об'єкта адміністративно-деліктних відносин у доктрині адміністративного права та висловлення авторської позиції щодо наявних теоретичних проблем.

Вклад основного матеріалу дослідження. У спеціальній літературі представлено багато праць, в яких розкриваються особливості адміністративно-деліктних відносин за класичною схемою, тобто шляхом аналізу суб'єкта, об'єкта і змісту адміністративно-деліктних відносин (Л. В. Коваль, О. М. Крамник, Д. М. Лук'янець та інші).

Наприклад, відомий український вчений Л. В. Коваль багато своїх комплексних наукових праць присвятив особливостям адміністративно-деліктних відносин [1; 2]. Він аналізує елементи адміністративної правосуб'єктності, серед яких особливе місце займає адміністративна деліктоздатність, пропонує критерії класифікації учасників адміністративно-деліктних відносин та характеризує їх права і обов'язки. Але велика частина запропонованих Л. В. Ковалем висновків застаріла з огляду на зміни національного законодавства та розвиток науки адміністративного права. Певна частина висновків науковця оформлена у вигляді опису, що у 80-ті роки минулого століття можна було сприйняти як наукову новелу, але сьогодні це більше схоже на навчально-методичну літературу.

Є у працях Л. В. Ковалю і дискусійні висновки щодо характеристики структури адміністративно-деліктних відносин. Наприклад, він поділяв усю сукупність адміністративних правовідносин на три групи:

- 1) адміністративні відносини регулятивного характеру;
- 2) адміністративно-майнові відносини;
- 3) адміністративно-деліктні відносини.

Зазначалося, що об'єктом адміністративних правовідносин регулятивного характеру є реальна поведінка їх учасників, яка набуває прояву у вчиненні дій, пов'язаних з виконавчо-розпорядчою діяльністю. Адміністративно-майнові відносини мають складний об'єкт, який водночас поєднує в собі поведінку (дію) і майно. Адміністративно-деліктні ж відносини, на думку Л. В. Ковалю, в якості свого об'єкта мають переважно не дії їх суб'єктів, а різні заходи державного примусу – адміністративні стягнення, з якими і пов'язані реалізація прав, обов'язків суб'єктів, їх дія і взаємодія в адміністративному провадженні [2, с. 30-31].

Далі Л. В. Коваль пояснює свою позицію. На його думку, об'єкт-дію, до якої належить і адміністративне правопорушення, іноді неправомірно отожднюють з юридичним фактом-підставою виникнення адміністративних правовідносин. Якщо підстава адміністративної відповідальності і юридичний факт правовідносин за своїм значенням є тотожними, то об'єкт-дія на відміну від

них не може передувати виникненню правовідносин, адже у ролі об'єкта-дії можуть бути лише такі дії, які вчиняються відповідно до прав і обов'язків суб'єктів правових відносин, а такі дії ніяк не можуть збігатися за змістом і значенням з юридичними фактами [2, с. 31-32].

Якими ж властивостями повинен володіти об'єкт правових відносин юридичної відповідальності, а в нашому випадку – адміністративної відповідальності? Л.В. Коваль вважає, що відповідь на це питання дозволить визначити і об'єкт адміністративно-деліктних відносин. На його думку, цей об'єкт повинен бути єдиним як для суб'єкта, наділеного певними повноваженнями, так і для суб'єкта, який повинен виконати покладені на нього обов'язки. Тобто об'єкт цих специфічних правових відносин повинен бути водночас об'єктом як для реалізації повноваження, так і для виконання юридичного обов'язку. Таким єдиним об'єктом, що має двосторонній характер для прав і обов'язків суб'єктів, на думку Л.В. Ковалю, є відповідальність [2, с. 31-32].

Д.М. Лук'янець (інший представник науки адміністративно-деліктного права) стверджує, що об'єктом адміністративно-деліктних правовідносин є ті цінності, ті суспільні відносини, на які зазіхає правопорушення, тобто об'єкт правовідносин збігається з об'єктом правопорушення [3, с. 30].

Адміністративні правовідносини суттєво змінилися за останні два десятиріччя, а тому перегляд змісту елементів, що складають їх структуру, був лише питанням часу. На жаль, теорія адміністративного права так і не спромоглася переглянути застарілі підходи щодо суб'єкта, об'єкта та змісту адміністративних правовідносин і запропонувати логічну і об'єднуючу концепцію, яка б охоплювала всі адміністративні правовідносини, включаючи і таку групу, як адміністративно-деліктні відносини. До речі, відсутність сучасної концепції, що розкриває специфіку елементів структури адміністративних правовідносин, породжує багато питань і стосовно адміністративної правосуб'єктності. Зміст адміністративної правосуб'єктності розкривається в науковій літературі в обсязі навчально-методичного матеріалу, запозиченого здебільшого із теорії права, теорії цивільного чи теорії цивільного процесуального права. Факт встановлення переліку елементів правосуб'єктності та традиційне визначення їх змісту не вирішують всіх проблем адміністративного права у цій сфері. Наприклад, з якого віку особа може бути учасником адміністративно-правових відносин і чому? На це питання, як правило, відповідають так: «У повному обсязі адміністративна дієздатність реалізується під час досягнення повноліття (18 років), але є випадки, коли особа може бути учасником адміністративних правовідносин і до досягнення нею повноліття (наприклад, отримання паспорту громадянина України чи адміністративна відповідальність, яка настає з 16-річного віку) [4, с. 65–66]. Сьогодні відсутні ґрунтовні дослідження змісту елементів структури адміністративного правовідношення, у яких би детально, системно і з наведенням прикладів з практики визначались особливості прояву адміністративної правосуб'єктності, розкривались особливості об'єкта адміністративних правовідносин та його відмінність від об'єкта адміністративних правопорушень чи об'єкта адміністративно-правового регулювання тощо.

Зупинимось детальніше на аналізі думок вчених щодо об'єкта адміністративно-деліктного правовідношення.

Понятійний апарат, що використовується під час написання наукових праць, може іноді вживатись в іншому значенні, ніж це сприймає особа, яка знайомиться з науково-дослідною працею. На-

приклад, поняття «адміністративне провадження» можна вживати і розглядати у таких значеннях:

- як процесуальну діяльність уповноважених на те суб'єктів щодо вирішення публічного спору, розгляду заяви чи справи про адміністративне правопорушення;
- як сукупність стадій, які послідовно змінюють одна одну;
- як сукупність суспільних відносин, які виникають під час розгляду адміністративної справи.

Різне змістовне наповнення тих самих понять призводить до того, що науковці починають дискутувати стосовно обґрунтованості чи безпідставності використання певного поняття у науковому дослідженні. Вбачаємо, що саме це відбулося в думках Л.В. Ковалю і Д.М. Лук'янца під час визначення об'єкта адміністративно-деліктних правовідносин та проведення його порівняльної характеристики з поняттями «підстави адміністративної відповідальності» та «об'єкт адміністративного правопорушення».

Не погоджуємося з Л.В. Ковалем у тому, що об'єктом адміністративно-деліктних відносин є не дії їх суб'єктів, а різні заходи державного примусу – адміністративні стягнення. Суспільні відносини не можуть виникати з приводу того, що ще не настало, і в майбутньому може як статися, так взагалі і не статися. Адміністративні стягнення дуже часто з різних причин не накладаються на особу, яка вчинила протиправне діяння з ознаками адміністративного правопорушення, наприклад, з огляду на малозначність діяння (ст. 22 КУпАП) чи через розгляд справи у порядку дисциплінарного провадження (ч. 1 ст. 15 КУпАП), але хибно стверджувати, що за таких обставин взагалі не виникають адміністративно-деліктні відносини. Адміністративно-деліктні відносини завжди виникають під час вирішення питання щодо малозначності діяння чи передачі справи на розгляд у порядку дисциплінарного провадження (дискутувати можна лише щодо їх меж), але вони виникають не з приводу накладення чи ненакладення адміністративного стягнення на особу, а з приводу вчинення особою діяння, яке підпадає під ознаки адміністративного правопорушення.

Не погоджуємося з Д.М. Лук'янцем у тому, що об'єктом адміністративно-деліктних правовідносин є ті цінності, ті суспільні відносини, на які зазіхає правопорушення. Тобто об'єкт правовідносин, на його думку, збігається з об'єктом правопорушення.

По-перше, доктрина адміністративного права сьогодні зупинилася на визначенні об'єкта адміністративного правовідношення як поведінки людей, тобто їх дій, за допомогою яких реалізуються передбачені адміністративно-правовими нормами обов'язки і права учасників цих відносин [4, с. 58]. Якщо цей підхід стосовно об'єкта адміністративних правовідносин є загальним для адміністративного права, то його або слід переглянути з огляду на нові тенденції щодо трактування об'єкта адміністративно-деліктних відносин, або ж використовувати у такому значенні, щоб не виникало розбіжностей з визначенням об'єкта адміністративних правовідносин. До того ж Д.М. Лук'янець робить свій висновок без ґрунтового аналізу об'єкта адміністративних правовідносин, хоча і стверджує, що адміністративно-деліктне право є інститутом адміністративного права.

По-друге, не можна ототожнювати об'єкт правовідносин з об'єктом правопорушення, а тим паче з об'єктом адміністративно-правової охорони. Об'єктом адміністративно-деліктного правовідношення є завжди поведінка осіб, що безпосередньо або опосередковано пов'язана з вчиненням протиправного діяння, яке за ознаками підпадає під адміністративне правопорушення. На-

приклад, вчинення особою дій, передбачених статтями Особливої частини Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), є причиною виникнення будь-яких адміністративно-деліктних відносин. Іноді об'єктом адміністративно-деліктних відносин можуть бути інші дії осіб, які опосередковано пов'язані із вчиненням адміністративного правопорушення. Наприклад, об'єктом адміністративно-деліктних відносин щодо оскарження рішень органів адміністративної юрисдикції є винесення таким органом постанови по справі про адміністративне правопорушення.

Об'єкт адміністративного правопорушення – це суспільні відносини, на які зазіхають адміністративні правопорушення. Особливість тут проявляється в тому, що незалежно від того, на суб'єкт, об'єкт чи зміст конкретного правовідношення зазіхає адміністративне правопорушення, відбувається загальна дестабілізація цього правовідношення. Наприклад, погрози вчинення насильства стосовно членів сім'ї визнаються законодавцем як домашнє насильство, за що передбачена відповідальність за ст. 173-2 КУпАП. У цьому разі протиправне діяння спрямоване безпосередньо на суб'єкт суспільних відносин. Але незважаючи на це, теорія адміністративно-деліктного права підкреслює, що зазіхання на суб'єкт суспільних відносин завжди призводить до дестабілізації суспільних відносин в цілому. Те саме можна сказати про такі правопорушення, як дрібне викрадення чужого майна (ст. 51 КУпАП) та невиконання законних вимог національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері зв'язку та інформатизації (ст. 188-7 КУпАП). Перше адміністративне правопорушення зазіхає на чуже майно, тобто на об'єкт конкретних суспільних відносин, а друге – зазіхає на баланс прав і обов'язків у сфері владних відносин, тобто на зміст конкретних суспільних відносин. Однак і в першому, і в другому випадках відбувається повна дестабілізація конкретних правовідносин, а отже, відбувається зазіхання на суспільні відносини в цілому.

Об'єкт адміністративно-правової охорони – це суспільні відносини, які є цінними для існування та розвитку держави і суспільства, а тому охороняються різними правовими способами, серед яких адміністративні стягнення є лише одним із видів таких правових способів. Наприклад, у чинному адміністративно-деліктному законодавстві встановлюються заборони вчиняти певні дії, передбачаються санкції щодо припинення протиправних діянь, встановлюються адміністративні стягнення та інші заходи адміністративного примусу, які застосовуються до неповнолітніх або осіб, які вчинили домашнє насильство чи насильство за ознакою статі тощо.

Отже, завершуючи аналіз думок Л.В. Ковалю та Д.М. Лук'янца щодо об'єкта адміністративно-деліктних правовідносин, хочемо зазначити, що дотримуємося у цьому питанні положень доктрини адміністративного права, а тому вважаємо, що об'єктом адміністративно-деліктного правовідношення завжди є поведінка осіб, яка безпосередньо або опосередковано пов'язана з вчиненням адміністративного правопорушення.

Висновки. Завдяки проведеному аналізу можна зробити такі висновки.

У доктрині адміністративного права виникли суттєві розбіжності щодо визначення об'єкта адміністративних правовідносин та об'єкта адміністративно-деліктних відносин. Об'єкт адміністративно-деліктних відносин іноді визначається як адміністративні стягнення, з якими і пов'язані реалізація прав, обов'язків суб'єктів та їх дія і взаємодія в адміністративному провадженні (Л.В. Коваль), чи як цінності, суспільні відносини, на які зазіхає правопорушення (Д.М. Лук'янець). Це суперечить положенням доктрини адміністративного права, яка визначає об'єкт адміністративних правовідносин

як поведінку людей, тобто їх дії, за допомогою яких реалізуються передбачені адміністративно-правовими нормами обов'язки і права учасників цих відносин (Ю.П. Битяк, В.М. Гарашук, В.В. Богущкий та інші).

Об'єктом адміністративно-деліктного правовідношення є завжди поведінка осіб, що безпосередньо або опосередковано пов'язана з вчиненням протиправного діяння, яке за ознаками підпадає під адміністративне правопорушення. Не можна ототожнювати об'єкт правовідносин з об'єктом правопорушення, а тим паче з об'єктом адміністративно-правової охорони. Об'єкт адміністративного правопорушення – це суспільні відносини, на які зазіхають адміністративні правопорушення, а об'єкт адміністративно-правової охорони – це суспільні відносини, які є цінними для існування та розвитку держави і суспільства, а тому охороняються різними правовими способами і засобами, серед яких адміністративні стягнення є лише одним із видів таких правових способів і засобів.

Література:

1. Коваль Л.В. Відповідальність за адміністративні правопорушення: монографія. К.: Вища школа, 1975. 160 с.
2. Коваль Л.В. Административно-деликтное отношение. К.: Вища школа, 1979. 230 с.
3. Лук'янець Д.М. Развитие института административной ответственности: концептуальные основы та проблемы правоприменения: дис. докт. юрид. наук: 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право»; Институт держави і права ім. В.М. Корещького НАН України. Київ, 2007. 410 с.
4. Битяк Ю.П., Гарашук В.М., Богущкий В.В. Административное право: підручник / за заг. ред. Ю.П. Битяка, В.М. Гарашука, В.В. Зуй. Х.: Право, 2010. 624 с.

Миколенко А. Н. Объект административно-деликтных правоотношений в доктрине административного права

Аннотация. В статье обращается внимание на дискуссионные вопросы теории административного права относительно определения объекта административно-деликтных правоотношений. Делается критический анализ представленных в юридической литературе мнений, которые противоречат положениям доктрины административного права. Объект административно-деликтных правоотношений определяется как поведение лиц, напрямую или косвенно связанное с совершением противоправного деяния, подпадающего под признаки административного правонарушения.

Ключевые слова: административно-деликтное право, административно-деликтные правоотношения, структура административно-деликтных правоотношений, объект административно-деликтных правоотношений.

Mykolenko O. Object of administrative-tortable relations in the science of administrative law

Summary. The article focuses on the discussion issues of science of administrative law on the definition of the object of administrative-tortable relations. A critical analysis of the ideas presented in the legal literature is being carried out, which contradict the general provisions of the science of administrative law. The object of administrative-tortable relations is defined as the behavior of individuals, which is connected with the commission of an unlawful act in the form of an administrative offense.

Key words: administrative-tortable law, administrative-tortable relations, structure of administrative-tortable law relationships, object of administrative-tortable relationships.